

Підгурська Валентина Юріївна

кандидат педагогічних наук, доцент

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Анотація. У статті розкрито теоретичні засади та практичні можливості формування соціальної компетентності учнів початкових класів у процесі літературної освіти. Окреслено структуру соціальної компетентності та охарактеризовано інноваційні, інтерактивні й діяльнісно орієнтовані методи навчання, спрямовані на розвиток мотиваційного, когнітивного, соціально-ціннісного та поведінкового компонентів особистості молодшого школяра.

Ключові слова: соціальна компетентність, учні початкових класів, літературне читання, інноваційні методи.

Одним із пріоритетних завдань закладів загальної середньої освіти є формування особистості учня як активного члена суспільства, здатного до відповідальної соціальної взаємодії, співпраці, громадянської участі та морального вибору. Реалізація цього завдання безпосередньо пов'язана з розвитком соціальної компетентності, що формується у процесі соціалізації та передбачає засвоєння соціальних норм, цінностей і моделей поведінки, необхідних для успішної інтеграції в соціум.

У цьому контексті особливої значущості набувають уроки літературного читання, потенціал яких полягає не лише у формуванні читацької

компетентності, а й у створенні умов для осмислення молодшими школярами соціального досвіду, морально-етичних норм, міжособистісних взаємин і громадянських цінностей. Художній текст, апелюючи до емоцій, почуттів і уяви дитини, сприяє формуванню здатності до співпереживання, рефлексії та усвідомленого соціального вибору. Водночас ефективність цього процесу значною мірою залежить від упровадження інноваційних методів навчання, що ґрунтуються на діяльнісному та компетентнісному підходах, суб'єкт-суб'єктній взаємодії та активному залученні учнів до соціально значущої діяльності.

Питання формування соціальної компетентності здобувачів освіти ґрунтовно висвітлено у наукових працях сучасних вітчизняних дослідників, зокрема таких як: І. Бех, Н. Бібік, Г. Васьківська, Н. Гавриш, М. Докторович, М. Гончарова-Горянська, І. Єрмаков, О. Кононко, С. Косянчук, Л. Лепіхова, І. Ніколаєску, Т. Піроженко, О. Проценко, І. Рогальська, М. Савченко, Л. Сохань, М. Степаненко, В. Цветков, В. Шахрай, О. Юрченко та ін.

На думку Н. Бібік «соціальна компетентність» передбачає здатність жити в соціумі (враховувати інтереси та потреби соціальних груп; дотримуватися соціальних норм та правил; співпрацювати з партнерами), а також адекватно виокремлювати, ідентифікувати, фіксувати та аналізувати питання на перетині системи соціальних відносин суспільства людини [1]. За визначенням О. Проценко «соціальна компетентність молодшого школяра» – це інтегральна якість учня молодшого шкільного віку, яка передбачає оволодіння ним певною системою знань, сформованість умінь і навичок індивідуальної та групової взаємодії в соціумі та здатність моделювати свою поведінку відповідно до соціальних норм і правил, а також оцінювати й корегувати дії та вчинки [2, С. 456]. Узагальнюючи наукові підходи, соціальну компетентність доцільно розглядати як інтегровану якість особистості, що виявляється у здатності ефективно взаємодіяти з іншими, співпрацювати, проявляти емпатію, відповідальність і громадянську активність. Для молодшого шкільного віку характерним є емоційно-ціннісний спосіб засвоєння соціального досвіду, тому

особливого значення набуває створення педагогічних ситуацій, у яких дитина не лише осмислює соціальні явища, а й активно «проживає» їх через дію.

М. Федоруц виокремлює у структурі соціальної компетентності такі основні компоненти: мотиваційний, когнітивний, соціально-ціннісний та поведінковий [6, с. 185]. Саме цілеспрямоване формування кожного з них має стати основою методичної роботи вчителя початкових класів.

Мотиваційний компонент відображає внутрішню готовність дитини до соціальної взаємодії, прагнення до співпраці, взаємодопомоги, прийняття соціальних ролей і відповідальності за спільний результат. У мовно-літературній освіті його формуванню сприяють методи, що викликають емоційний відгук та особистісну зацікавленість учнів. Ефективним є *storydoing* (навчання через дію за сюжетом), коли учні не лише аналізують вчинки героїв, а й виконують дії, що відтворюють їхній шлях. Через вправи «Займи позицію», «Чотири кути», «Якби я був героєм» у дітей формується внутрішня мотивація до соціально відповідальної поведінки, бажання аргументувати власну думку та поважати позицію інших. Важливу роль відіграє гейміфікований соціальний вибір, за якого оцінюються не стільки правильні відповіді, скільки прояви співпраці, підтримки та ініціативи. Такий підхід сприяє усвідомленню цінності соціально значущих дій і формує позитивне ставлення до колективної діяльності.

Когнітивний компонент охоплює знання про соціальні норми, правила поведінки, соціальні ролі, права й обов'язки, а також уміння аналізувати соціальні ситуації та прогнозувати наслідки власних дій. Його формуванню сприяють методи, що поєднують пізнавальну діяльність із практичним аналізом художнього тексту. Доцільним є метод соціального квесту за текстом, у межах якого учні виконують завдання-станції, пов'язані з подіями твору: визначають проблему, аналізують поведінку персонажів, пропонують шляхи розв'язання конфлікту. Така форма роботи сприяє усвідомленню причинно-наслідкових зв'язків у соціальній взаємодії. Використання доповненої реальності (AR-завдання) за допомогою QR-кодів або AR-карток підвищує пізнавальний

інтерес і допомагає моделювати соціальні ситуації, у яких учні застосовують знання про норми поведінки на практиці.

Соціально-ціннісний компонент відображає систему ціннісних орієнтацій, установок і переконань, що визначають ставлення дитини до інших людей і суспільства загалом. Його формування є особливо актуальним у сучасних умовах суспільних викликів, зокрема в період воєнного стану, коли значущими стають цінності взаємодопомоги, солідарності, волонтерства. Ефективними є edutainment-інсценізації з використанням предметів-символів, які дозволяють дітям емоційно пережити ситуації морального вибору. Через рольову взаємодію учні засвоюють гуманістичні цінності, розвивають емпатію та толерантність. Значний потенціал має цифровий сторітелінг у групах, у процесі якого діти створюють власні історії, що відображають соціальну взаємодію, допомогу, відповідальність. Така діяльність сприяє усвідомленню соціально значущих ідеалів і формуванню ціннісного ставлення до інших.

Поведінковий компонент виявляється у здатності застосовувати соціальні знання й цінності в реальних або змодельованих ситуаціях, регулювати власну поведінку та конструктивно взаємодіяти з іншими. Ефективними є метод соціального моделювання, коли учні за допомогою фігурок, предметів або схем відтворюють взаємини персонажів і змінюють модель через дію, аналізуючи наслідки різних форм поведінки. Колективний продукт із розподілом ролей (створення коміксів, книг-панорам, макетів) сприяє формуванню навичок співпраці, відповідальності та взаємоповаги. У процесі STEAM-інтеграції з літературним читанням діти навчаються невербальній комунікації, узгодження дій і спільного досягнення мети.

Таким чином, ефективна організація освітнього процесу на уроках літературного читання передбачає створення системи дидактично сконструйованих ситуацій вибору, оцінювання, проблемно-ситуативних і рольових завдань, що забезпечують цілісне формування всіх складників соціальної компетентності.

Отже, упровадження інноваційних, інтерактивних і діяльнісно орієнтованих методів на уроках літературного читання забезпечує цілеспрямований розвиток мотиваційного, когнітивного, соціально-ціннісного та поведінкового компонентів соціальної компетентності учнів початкових класів. Активна взаємодія з художнім текстом, проживання соціальних ситуацій і перенесення набутих умінь у реальне життя сприяють вихованню соціально активної, відповідальної та громадянсько свідомої особистості відповідно до ідей та цінностей Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. № 9. С. 1–4.
2. Проценко О. В. Соціальна компетентність молодших школярів як предмет наукових досліджень. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 35. С. 451–457.